

કિયાતમક સંરોધન

- શિક્ષક સામે વર્ગખંડ શિક્ષણ દરમિયાન અનેક સમસ્યાઓ
- દરેકનો ઉકેલ શોધવા નિષ્ઠાત પાસે જવું મુશ્કેલ-અશક્ય
- સમય અને સમસ્યા સતત પરિવર્તનરીલ છે. આજે ઉદ્ભવેલી સમસ્યા કાલે ન પણ હોય અને આવતી કાલે નવી સમસ્યા ઊભી પણ થાય.
- એક સમસ્યા માટે સ્થળ, સમય અને વિધાર્થી બદલાય ત્યારે તેના માટેના ઉકેલ પણ બદલાય છે

સમર્થાઓના કેટલાક ઉદાહરણો

- કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ નિયમિત પણે શાળામાં અનિયમિત આવે છે
- કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ શાળામાં મોડા આવે છે
- ઘોરણા આઠના વિદ્યાર્થીઓ ચિત્રકામમાં ખૂબ જ નબળાં છે
- ઘોરણા નવના વિદ્યાર્થીઓ સહઅભ્યાસ પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેતા નથી
- ઘોરણા દસના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ ગૃહકાર્ય નિયમિત લાવતા નથી
- શાળાના વિદ્યાર્થીમંડળના નિર્ણયોને અન્ય વિદ્યાર્થીઓ આવકારતા નથી
- છોકરા અને છોકરીઓ સમૂહમાં એક પાટલી પર બેસવા તૈયાર નથી
- શાળાની સહઅભ્યાસ પ્રવૃત્તિઓમાં છોકરીઓ ખૂબ જ ઓછો ભાગ લે છે
- ઘોરણા દસના વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિમાં કાચાં છે
- ઘોરણા .....ના વિદ્યાર્થીઓ ઘાતાંકના નિયમનો ઉપયોગ કરી દાખલા ગણી શકતા નથી.

- પુસ્તકાલયનો ચોગ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ થતો નથી
- પ્રયોગશાળમાં જવું વિદ્યાર્થીઓને ગમતું નથી
- શિક્ષકની ગેરહાજરીમાં વિદ્યાર્થીઓ બૂમબરાડા પાડે છે
- ઘોરન નવના વિદ્યાર્થીઓમાં વારંવાર ઝગડા થાય છે
- શાળા છૂટે ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ ઘક્કામુક્કા ખૂબ જ કરે છે
- ઘોરણા દસમાં નાપાસ થનાર વિદ્યાર્થીઓ શાળામાં વધારાની પરીક્ષા આપતા નથી
- ઘોરણા આઠના વિદ્યાર્થીઓની જોડણી ખૂબ જ કાચી છે
- ઘોરણા દસના વિદ્યાર્થીઓ ગણિતના પેપરમાં રાઈડર લખતા નથી
- વિદ્યાર્થીઓ પ્રવાસમાં જોડાતા નથી
- વિદ્યાર્થીઓ શાળા બહારની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિમાં બાગ લેતા નથી
- નવરાત્રી દરમિયાન શાળામાં વિચર્થી સંખ્યા ખૂબ જ ઓછી જોવા મળે છે
- ચોક્કસ શિક્ષક સાથે વિદ્યાર્થીઓને બોલવું ગમતું નથી
- વિદ્યાર્થીઓ શાળાના પાણીનો પીવા માટે ઉપયોગ કરતા નથી

- ..... ઘોરણાના વિદ્યાર્થીઓ વાચન પ્રત્યે અરુધિ ઘરાવે છે
- ઘોરણા દસના વિદ્યાર્થીઓ સમયસારણી યાદ રાખી શકતા નથી
- અમૃક વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર ખૂબ જ નબળા છે
- પરીક્ષામાં અમૃક વિદ્યાર્થીઓને જવાબવહી લખવામાં સમય ખૂટે છે
- ઘોરણા નવમાં ભૂગોળમાં કુદરતી પ્રદેશોનું પ્રકરણ વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે સમજી શકતા નથી
- ગુજરાતી વિષયમાં વિદ્યાર્થીઓને કાવ્યગાન કરવું ગમતું નથી
- ઘોરણા આઠના વિદ્યાર્થીઓને નિબંધ સારી રીતે લખતા આવડતો જ નથી
- વિદ્યાર્થીઓ આચાર્યની ઓફિસમાં જતાં ડરે છે
- પ્રાર્થનાનો કાર્યક્રમ વિદ્યાર્થીઓને ગમતો નથી

કિયાતમ સંશોધનની વ્યાખ્યાઓ

- કિયાતમક સંશોધન એ એવું સંશોધન છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ તેના હેતુઓને અસરકારક રીતે સિદ્ધ કરવા માટે હાથ ઘરે છે. એક શિક્ષક પોતાના અદ્યાપનકાર્યમાં સુધારણા માટે કિયાતમક સંશોધન હાથ દરે છે. એક શાળા સંચાલક પોતાના વહીવટીતંત્રની સુધારણા માટે કિયાતમક સંશોધન હાથ ઘરે છે.
- કિયાતમક સંશોધન એ સામાન્ય રીતે શાળાઓમાં સમગ્ર પરિસ્થિતિના સંદર્ભમાં શાળા સમસ્યાઓને ઉકેલવા હાથ ઘરાતી સંશોધનાત્મક પ્રક્રિયા છે
- કિયાતમક સંશોધન એ એક પ્રકારનું તત્કાલ ઉકેલ માંગતી વર્ગખંડ સમસ્યાનું સમાધાન મેળવવા માટેનું સંશોધન છે.

કિયાતમક સંશોધનનું મહત્વ

- વર્ગખંડ અને શાળાકીય સમસ્યાઓનો વૈજ્ઞાનિક છબે, સરળ-સહજ રીતે ઉકેલ લાવવા માટે
- શિક્ષણમાં આવતા નવીન પરિવર્તનો પારખવા અને અપનાવવા માટે
- સમસ્યાને સાચી રીતે પારખવા અને તેના કારણો શોધવા
- સમસ્યાથી પિડાતી વ્યક્તિ દ્વારા જ ઉપાયો શોધવામાં આવતા હોવાથી સંશોધન વધુ સાર્થક બને છે.
- સમસ્યાઓનો તાત્કાલિક અને ચોગ્ય ઉકેલ શોધવા
- દ્વંડવાળામાં સમસ્યાને નિવારવા
- કિયાતમક સંશોધન બિનખર્યાળ છે

- સમસ્યાના ઉકેલ માટે વિશેષ ચર્ચા-વાદવિવાદ નથી. કામ સરળ છે
- શિક્ષકોને વૈજ્ઞાનિક રીતે કામ કરવાની દર્ખિં મળે છે
- સંસ્થાના માનવબળ વચ્ચે સંવાદિતતા અને સહકારની ભાવના જન્મે છે
- શાળા ઓછામાં ઓછી સમસ્યાથી પિડાય છે, પરિણામે શાળા વિકાસના પંથે વધુ ગતિશીલ બને છે.
- શિક્ષક પોતે જ પોતાની સમસ્યા ઉકેલતો હોવાથી તેના આત્મવિશ્વાસમાં વધારો થાય છે અને આત્મસંતોષ મળે છે.
- એક શાળામાં કે એક શિક્ષક દ્વારા થયેલ સંશોધનો અન્ય શાળા કે શિક્ષકને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડે છે
- શાળા નવીનીકરણથી ઝૂમી ઉઠે છે.
- શિક્ષકમાં કાર્ય કરવાની અને સમસ્યા ઉકેલવાની વૈજ્ઞાનિક દર્ખિં વિકાસ પામે છે.
- શિક્ષક પોતે જ સમસ્યા નક્કી કરે છે અને પોતે જ તારણો શોધે છે. પરિણામે અમલીકરણ સુચારુઃપે થાય છે – શિક્ષકને તેનો આનંદ હોય છે.
- કિયાત્મક સંશોધન સંપૂર્ણપણે વાસ્તવિક અને વ્યવહારું છે

કિયાતમક સંશોધનના લક્ષણો :

- કિયાતમક સંશોધન એ પરિસ્થિતિજ્ઞય છે.
- કિયાતમક સંશોધનનો સંદર્ભ અનૌપચારિક અને લચીલો છે.
- કિયાતમક સંશોધનની સમસ્યા વાસ્તવિકતાના તળીયેથી પ્રાપ્ત થાય છે
- કિયાતમક સંશોધનનું દ્યેચ કાર્યો અને નિર્ણયોમાં સુધારણા છે
- અમલીકરણામાં લચીલાપણું અને બદલાવ લાવી શકે છે
- કિયાતમક સંશોધનમાં સામાન્યીકરણ રચનાનો હેતુ હોતો નથી.
- કિયાતમક સંશોધન સહકારના સ્વરૂપમાં હોય છે.
- કિયાતમક સંશોધનનો ઉપયોગ તદ્દન પ્રત્યક્ષ અને તાત્કાલિક હોય છે.
- બે તબક્કામાં વહેંચી શકાય : એક નિદાનાત્મક તબક્કો કે જેમાં સમસ્યાનું વિશ્લેષણ થાય અને ઉત્કૃષ્ણનાઓની રચના થાય. બીજો તબક્કો ઉપચારાત્મકનો છે. જેમાં ઉત્કૃષ્ણનાઓનાં પરિક્ષણ થાય છે.
- કિયાતમક સંશોધનના પરિણામોનો અહેવાલ ઔપચારિક સ્વરૂપમાં રજૂ થતો નથી.

કિયાત્મક સંશોધન ક્યારે હાથ ધરાય ?

- જ્યારે પણ વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાંની વિશિષ્ટ સમસ્યા માટે વિશિષ્ટ જ્ઞાનની જરૂર પડે ત્યારે કિયાત્મક સંશોધન હાથ ધરાય. ઉપરાંત પ્રવર્તમાનતંત્રમાં કોઈક નવીન અભિગમ દાખલ કરવાનો હોય ત્યારે પણ ઉચ્ચિત ગણાય.

શાળામાં કિયાતમક સંશોધન કોણ હાથ ધરી શકે?

- પોતાના વર્ગ જોડે કામ પાર પાડતો શિક્ષક પોતે કોઈ સમસ્યા હલ કરવા માંગે છે અને કશુંક સુધારણા કે પરિવર્તન કરવા દીર્ઘે છે, ત્યારે તે શિક્ષક દ્વારા
- એક જ શાળામાં કામ કરતા શિક્ષકોના જૂથ દ્વારા
- શિક્ષક / શિક્ષકોનું જૂથ શાળા બહારના કોઈ નિષ્ઠાત / સંશોધકની સલાહ દ્વારા

કિયાત્મક સંશોધનની કાર્યપદ્ધતિ

- સમસ્યાક્ષેત્ર નક્કી કરવું એટલે કે સમસ્યાનું વિશાળ સ્વરૂપ નક્કી કરવું
- સમસ્યા નિર્દેશ અથવા વિશિષ્ટ સમસ્યા
- સમસ્યાના સંબંધિત કારણોનું વિશ્લેષણ
- કિયાત્મક ઉત્ક્ળપનાની રચના
- ઉત્ક્ળપનાનું અમલીકરણ અને મૂલ્યાંકન

સમસ્યાના સંભવિત કારણોનું વિશ્લેષણ

સમસ્યા : ધો.૬ —અ ના વિદ્યાર્થીઓના હિન્દી વિષયમાં હસ્તાક્ષર નબળા છે
-૮ અના વિદ્યાર્થીઓના ગુજરાતી લેખનમાં હસ્તાક્ષરો સુધારવા

કેટલીક ઉત્કલ્પનાના ઉદાહરણો

ઉત્કલ્પના “જો-તો” ના સ્વરૂપમાં હોય છે.

જો હું વિદ્યાર્થીઓને દરરોજ દસ મિનિટ અનુલેખન આપું અને પોતે નિરીક્ષણ કરું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.

- જો હું સુંદર હસ્તાક્ષરોનો આગ્રહ રાખું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.
- જો હું સુંદર હસ્તાક્ષરના નમૂના બુલેટીન બોર્ડ પર રજૂ કરું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.
- જો હું વિદ્યાર્થીઓ પાસે બે-રેખા વાળી નોટબુકમાં લખાવું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.
- જો હું કલા શિક્ષકને બોલાવી તેમના માર્ગદર્શન નીચે પેન કેવી રીતે પકડવી, નોટબુક કેવી રીતે ગોઠવવી તે વિદ્યાર્થીઓને શીખવાનું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.
- જો હું વિદ્યાર્થીઓને ઉચિત લેખન સામગ્રી ખરીદવા યોગ્ય માર્ગદર્શન આપું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.
- જો હું સુંદર હસ્તાક્ષરના ફાયદા વર્ણવું તો વિદ્યાર્થીઓના હસ્તાક્ષર સુધરશે.

ઉપરોક્ત જેવી કેટલીક ઉત્કલ્પનાઓ રચવી જોઈએ. ત્યારબાદ તેનું અમલીકરણ અને મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ.

અન્ય રીતે સોપાનો.....

- સૌ પ્રથમ મૂળ સમસ્યા નક્કી કરવી
- સમસ્યાના કારણોની માહિતી એકત્ર કરવી
- માહિતીએકત્રી કારણ માટે જરૂરી સાધનો, પ્રવૃત્તિઓ, સમય, ખર્ચ વગેરેની પુખ્ત વિચારણા કરીને નોંધ કરવી
- કાર્યક્રમનું સમગ્ર સમયપત્રક તैયાર કરવું
- પ્રયોગનું અમલીકરણ કરવું
- ભૂલ્યાંકન કરવું
- તારણો તારવીને જરૂરી અનુકાર્ય કરવું
- અહેવાલ લખવો

કિયાતમક સંશોધનનું ઉદાહરણ

- સમસ્યા :** સામાજિકવિજ્ઞાનમાં નકશાપૂર્તિ યોગ્ય રીતે કરતાનથી
- સમસ્યાક્ષેત્ર :** ઘોરણા -૮, નૂતન વિધાલય – લુણાવાડા

સમસ્થાના સંભવિત કારણો

- માત્ર કથનપદ્ધતિથી જ અદ્યાપનકાર્ય કરવામાં આવ્યું હોય
- શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન નકશાનો યોગ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરેલ ન હોય
- શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન નકશાનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે કરેલ ન હોય
- વિદ્યાર્થીઓ યોગ્ય રીતે નકશાવાંચન કરી શકતા ન હોય
- શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન યોગ્ય નકશાનો ઉપયોગ થયો ન હોય
- નકશામાં વપરાતા ચિહ્નનોથી અજાણ હોય.
- સ્વાદ્યાયમાં નકશાકાર્ય આપવામાં આવતું ન હોય.

પાયાની જરૂરી માહિતી

- સામાજિક વિજ્ઞાનના શિક્ષક સાથે ચર્ચા
- વિદ્યાર્થીઓ સાથે પ્રશ્નોત્તરારી
- નકશાપૂર્તિ દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીદારિતા અને સક્રિયતા
- નકશામાં વપરાતા સંકેતો અંગે વિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા
- વિદ્યાર્થીઓની નકશાપોથી
- વિદ્યાર્થીઓને દર્શાવવામાં આવતાં નકશાનું અવલોકન
- વિદ્યાર્થીઓની સ્વાદ્યાયની નોટબુક

ઉત્કલપનાઓ

- જો શિક્ષક કથનના બદલે કા.પા. પર નકશા દોરીને અધ્યાપનકાર્ય કરે તો વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિ કરી શકે.
- જો શિક્ષક વર્ગખંડમાં નકશાનો ઉપયોગ કરીને જ શીખવાટે તો વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિ કરી શકે.
- જો શિક્ષક સ્વાધ્યાયમાં અવારનવાર નકશાપૂર્તિ અંગેના પ્રશ્નો આપે તો વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિ કરી શકે.
- જો વિદ્યાર્થીઓને પ્રવાસમાં લઈ જવામાં આવે અને ત્યાં તેમની સાથે ભૌગોલિક ચર્ચા કરવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિ કરી શકે.
- જો વિદ્યાર્થીઓ એટલાસનો ઉપયોગ કરે તો વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિ કરી શકે.
- જો શાળામાં દેશના મહત્વના સમાચારના સ્થળો ભીંત પર નકશા દ્વારા દર્શાવવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓ નકશાપૂર્તિ કરી શકે.

પ્રયોગનું અમલીકરણ કરવું

- નક્કી કરેલ ઉત્કલ્પનાને આધારે નક્કી કરેલા ઉપાયોની અજમાયશ કરવી અને નોંધ રાખવી

મૂલ્યાંકન કરવું

- પ્રયોગ હાથ ઘરેલ તે પૂર્વે વિંધારી દ્વારા કરેલ નકશાપૂર્તિ અને પ્રયોગબાદ કરેલ નકશાપૂર્તિમાં શું તફાવત કે પરિવર્તન આવ્યું ?

તારણો તારવીને જરૂરી અનુકાર્ય કરવું

- તારણો તારવીને જે ઉત્કલ્પના સાચી છી હોય તે મુજબના પ્રયત્નો ચાલુ રાખીને શિક્ષકે અનુકાર્ય કરવું જોઈએ.
- અહેવાલ લખવો